

Харківська А.А.
доктор педагогічних наук, професор,
Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНИХ ВІДНОСИН МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Автором у статті проаналізовано поняття «умова», схарактеризовано поняття «педагогічна умова – свідоме цілеспрямоване включення оптимальних взаємопов'язаних та взаємообумовлених організаційних, психологічних і педагогічних чинників в педагогічний процес з метою ймовірного підвищення результативності здійснення навчальних і виховних впливів на формування гармонійних відносин між суб'єктами освітнього процесу в закладах дошкільної освіти». У процесі аналізу науково-педагогічної, психологічної та методичної літератури визначено педагогічні умови формування гармонійних відносин між суб'єктами освітнього процесу в закладах дошкільної освіти – налагодження партнерських відносин та створення безпечного середовища для комунікативної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу на гуманістичних засадах закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: педагогічні умови, гармонійні відносини, заклади дошкільної освіти, суб'єкти освітнього процесу.

Аннотация. Автором в статье проанализировано понятие «условие», охарактеризованы понятия «педагогическое условие – сознательное целенаправленное включение оптимальных взаимосвязанных и взаимообусловленных организационных, психологических и педагогических факторов в педагогический процесс с целью возможного повышения результативности осуществления учебных и воспитательных воздействий на

формирование гармоничных отношений между субъектами образовательного процесса в учреждениях дошкольного образования». В процессе анализа научно-педагогической, психологической и методической литературы определены педагогические условия формирования гармоничных отношений между субъектами образовательного процесса в учреждениях дошкольного образования – налаживание партнерских отношений и создание безопасной среды для коммуникативного взаимодействия между субъектами образовательного процесса на гуманистических началах в заведениях дошкольного образования.

Ключевые слова: педагогические условия, гармоничные отношения, учреждения дошкольного образования, субъекты образовательного процесса.

Abstract. The author analyzes the concept of «condition», describes the concept of «pedagogical condition - conscious purposeful inclusion of optimal interrelated and interdependent organizational, psychological and pedagogical factors in the pedagogical process in order to possibly increase the effectiveness of educational and educational influences on the formation of harmonious relations between subjects of the educational process in preschool institutions». In the process of analysis of scientific and pedagogical, psychological and methodological literature, the pedagogical conditions for the formation of harmonious relations between the subjects of the educational process in preschool institutions – establishing partnerships and creating a safe environment for communicative interaction between subjects of the educational process on a humanistic basis. .

Key words: pedagogical conditions, harmonious relations, preschool education institutions, subjects of educational process.

Науково-педагогічні дослідження спрямовані на визначення та обґрунтування педагогічних умов, перш за все, ґрунтуються на філософському та психологічному осмисленні категорії «умова».

Крізь призму філософії «умова» – зовнішні обставини, що з необхідністю та неминучістю детермінують чи породжують що-небудь, забезпечують його існування та розвиток і без яких це неможливо [13, с. 98]; виражає універсальну залежність об'єкту від тих чинників, що його оточують і завдяки яким він виникає та існує [14]; необхідна обставина або недостатня причина для, без якої не може відбутися певне явище чи процес, і те чого недостатньо, щоб пояснити, чому воно все ж таки відбулося [12, с. 840.]; дані, вимоги, із яких слід виходити [12, с. 840]. Узагальнюючи погляди філософів зауважимо, що умова не продукує щось нове, а є тим необхідним чинником чи обставиною, що уможлиблює виникнення нового як зумовленого. Тобто, умови не визначають сутності об'єкту, а детермінують його спосіб існування та розвитку.

Під умовами зазвичай розуміють сукупність явищ зовнішнього (впливають на кінцевий результат опосередковано) і внутрішнього (суб'єктивні прояви індивіда) середовища, що ймовірно позначаються на розвиткові конкретного психічного чи педагогічного явища, яке опосередковується активністю особистості чи групи людей [[9, с. 251]. Жд. Блох під умовами визначає причини, чинники і засоби розвитку особистості [15 с. 15].

Аналіз довідкової літератури дає змогу констатувати, що поняття «умова» зустрічається у наступних інтерпретаціях: усна чи письмова згода про що-небудь; вимога, що ставить одна зі сторін, що домовляються; положення, взяті за основу; правила, які діють у певній сфері життя та діяльності та забезпечують нормальну роботу чого-небудь; обставини, особливості реальної дійсності, за наявності яких відбувається певний процес чи явище; необхідна обставина, фактор, що уможлиблює здійснення того, від чого щось залежить і підвищує його ймовірність [1; 4; 11].

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що поняття «педагогічна умова» як сталий конструкт, має неоднозначні тлумачення. До того ж, нами встановлено: досліджуючи різноаспектні проблеми освітнього

процесу, науковці корелюють поняттями «педагогічні умови» (В.Касярум, І.Серьогіна, О.Пехота, О. Овсяннікова, Н.Полтавська, Г.Голубова, О.Бражнич, А. Ашерев, О.Пюра, А.Фещук), «психолого-педагогічні умови» (Г. Наливайко, Я. Мовчан, Л. Лісіна, О.Шевчук, Н. Журавська, А. Лисенко, А. Малихін та ін.), «організаційно-педагогічні умови» (А. Алексюк, А. Галєєва, О.Гилюн, А. Зубко, Б. Чижевський, В. Зінченко, Н. Болюбаш), що зумовлює уточнення розбіжностей поглядів і знаходження консенсусу.

Узагальнення результатів науково-педагогічних пошуків О. Гилюн, М. Гриньової, К. Касярум, В. Кремня, Є. Хрикова, Б.Чижевського, Т. Шамової та усвідомлення змісту поняття «педагогічний процес»: цілеспрямована, свідомо організована динамічна взаємодія педагогів і тих, хто навчається, у процесі якої вирішуються суспільно важливі завдання освіти та всебічного гармонійного виховання [5, с. 253]дає підстави стверджувати, що організаційно-педагогічні та психолого-педагогічні умови не існують окремо, а є різновидами педагогічних умов.Це досить чітко простежується у дослідженнях К. Касярум, яка у структурі педагогічних умов виділяє: психологічні, дидактичні, методичні, комунікативні, організаційні та об'єднує їх у дві групи: суб'єктивні внутрішньо-особистісні, об'єктивні зовнішні [6].

Отже, додаючи до лексичної константи «педагогічні умови» частинку «психолого-» чи «організаційно-» дослідник, таким чином конкретизуючи: на якому саме аспекті педагогічних умов зосереджено увагу.

Широкий діапазон актуальних освітніх проблем, що потребують вирішення та тематична спрямованості науково-педагогічних досліджень пояснюють наявність значної кількості семантичних відтінків дефініції педагогічних умов у сучасній педагогічній теорії та практиці.

У науковій літературі під педагогічними умовами розуміють:

- конкретні обставини, що здатні прискорювати чи гальмувати процеси формування та розвитку педагогічних явищ, систем, якостей особистості; цілеспрямовано створене середовище, у якому в тісній

взаємодії представлено сукупність психологічних і педагогічних чинників, що забезпечує можливість отримання максимального педагогічного ефекту без значних матеріальних затрат та зусиль;

- ряд взаємопов'язаних і взаємообумовлених чинників, що включені у педагогічний процес та спрямовані на підвищення його ефективності;

- особливості організації освітнього процесу, які детермінують цілісність і результативність навчальних і виховних впливів на всебічний гармонійний розвиток особистості студента;

- комплекс об'єктивних можливостей змісту, методів, форм, засобів і матеріально-просторового середовища і реальних ситуації, що уможливають здійснення педагогічного процесу та спрямовані на успішне досягнення поставлених педагогічних завдань;

- сукупність заходів освітнього процесу, що створюють атмосферу співробітництва між викладачем і студентами та забезпечують досягнення ними відповідного рівня діяльності; взаємопов'язана сукупність внутрішніх та зовнішніх параметрів функціонування, що забезпечує високу результативність освітнього процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності.

Як бачимо, абсолютно усі дослідники вказують на те, що «педагогічна умова» є цілеспрямовано включеною у педагогічний процес сукупністю взаємопов'язаних і взаємообумовлених чинників (змісту освіти, форм, методів, засобів) з метою забезпечення високої результативності освітнього процесу.

Ураховуючи наукове розуміння сутності категорії «умова» та термінологічну семантику поняття «педагогічна умова» під *педагогічними умовами* будемо розуміти свідоме цілеспрямоване включення оптимальних взаємопов'язаних та взаємообумовлених організаційних, психологічних і педагогічних чинників в педагогічний процес з метою ймовірного підвищення результативності здійснення навчальних і виховних впливів на

формування гармонійних відносин між суб'єктами освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

Педагогічні умови повинні відповідати певним вимогам, а саме: мати системний характер; мати чітко визначену структуру та забезпечувати зв'язки між елементами цієї структури; враховувати особливості професійної підготовки студентів в контексті їхньої готовності до професійної діяльності [2].

Перейдемо до розгляду педагогічних умов, які відповідають проблематиці нашого дослідження.

К. Розум зазначає, що основними умовами щодо забезпечення готовності фахівців стосовно комунікації, й як наслідок гармонійних відносин є стимулювання розвитку моральних, емоційних та волевих якостей педагогів; насичення освітнього процесу активними методами, що сприятимуть формуванню в майбутніх фахівців умінь і навичок запобігання і розв'язання конфліктів та комунікації між суб'єктами освітнього процесу [10].

О. Козлова та Т. Гребеник наголошують, що основними педагогічними умовами забезпечення толерантності між суб'єктами освітнього процесу є: формування толерантного простору, який характеризується єдністю всіх суб'єктів виховного процесу й форм організації їхніх відносин, які, з одного боку, є основними компонентами педагогічної етики, а з іншого – основою, зразком їх морального виховання; культура спілкування як осягнення інших у діалозі, як взаєморозуміння, співчуття й співпереживання, відчуття партнерства; синергетичне мислення, яке дозволяє сприймати широкий спектр особистісних якостей, індивідуальних і етнічних проявів людини; особистісно орієнтований підхід у виховному процесі, основою якого є суб'єкт-суб'єктні відносини в системі «вихователь-вихованець» [7].

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція), визначаючи мінімально достатній і необхідний дитині перших 6 (7) років життя ступінь соціальної компетентності, передбачає формування в неї

навичок соціально визнаної поведінки, уміння розуміти інших, долучатися до спільної діяльності з однолітками та дорослими, об'єднувати з ними свої зусилля для досягнення спільного результату, оцінювати власні можливості, поважати бажання та інтереси інших людей [3, с. 4]. Таким чином, у процесі діяльності закладу дошкільної освіти однією із умов, яка сприяє формуванню гармонійних відносин між учасниками освітнього процесу це є направленість освітньої складової на розвиток взаємовідносин між дошкільнятами, педагогічним колективом, батьками, а також налагодження партнерських стосунків.

Е. Крюкова для забезпечення гармонійних відносин між суб'єктам освітнього процесу розуміє цілісну систему умов, яка направлена на особистісний розвиток. одна з підструктур особистісно-розвиваючої ситуації — міжособистісне партнерство, кроками проектування якого є: вікова програма соціалізації входження дитини в соціум, вибір моделей партнерства і співпраці, експлікація «Я» через комунікативний аспект різних видів діяльності, виявлення досвіду в досягненні колективних цілей [8, с. 106].

Таким чином, проаналізувавши педагогічні умови представлені науковцями нами виділено педагогічні умови формування гармонійних відносин між суб'єктами освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, а саме: налагодження партнерських відносин та створення безпечного середовища для комунікативної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу на гуманістичних засадах закладі дошкільної освіти.

Список літератури

1. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти: автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. В. Акімова; Тернопільський нац. пед. ун-т імені В. Винниченка. – Тернопіль, 2010. – 44 с.

2. Ашеро́в А. Т., Логві́ненко В. Г. Методи і моделі оцінки педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності студентів / Українська інженерно-педагогічна академія. — Х. : УПА, 2005. — 164с
3. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція) / наук. керівник А.М. Богуш. — К., 2012. — 26 с
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. редакт. В.Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с., с. 1295
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 376 с
6. Касярум К. В. Формування комунікативної компетенції майбутніх викладачів вищої школи / К. В. Касярум // Збірник наукових праць. — 2011. — Частина 1. — С. 99 – 105
7. Козлова О. Г. Формування толерантності у процесі громадянського виховання студентської молоді. Режим доступу : <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29291/1/Kozlova.pdf>
8. Крюкова Е.А. Личностно-развивающие образовательные технологии : монография / Е.А. Крюкова. — Волгоград: Перемена, 1999. — 196 с
9. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. — Харків : Колегіум, 2006. — 224 с.
10. Розум К. В. Формування готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання і розв'язання конфліктів у навчально-виховній роботі з учнями : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2015. 21 с
11. Універсальний словник-енциклопедія. Гол. ред. М.В. Попович. Київ: ПВП Всеуито. 2001. Львів: ЛДКФ Атлас. 1575 с., с. 1397
12. Философский словарь / И. В. Андрущенко, О. А. Вусатюк, С. В. Линецкий, А. В. Шуба. — К. : А.С.К., 2006. 1056 с., с. 840.

13. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е. Ф. Губский [и др.]. М. : ИНФРА-М, 2007. 576 с.

14. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.